

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/169079,76-lat-temu-oddzial-Jana-Janusza-ps-Siekiera-zdobył-wiezieni-e-sw-Michała-w-Krako.html>
26.04.2024, 10:32

76 lat temu oddział Jana Janusza ps. „Siekiera” zdobył więzienie św. Michała w Krakowie

Data publikacji 17.08.2022

W niedzielę, 18 sierpnia 1946 r., oddział dowodzony przez Jana Janusza ps. „Siekiera”, wchodzący w skład 6. Kompanii Zgrupowania Partyzanckiego „Błyskawica” mjr. Józefa Kurasia „Ognia”, opanował więzienie św. Michała w Krakowie. Bez jednego wystrzału uwolniono 71 więźniów, z których większość związana była z różnymi formacjami podziemnymi. Ciężarówka, którą kilkudziesięciu uciekinierów ewakuowano do Miechowa, przejechała pod oknami gmachu Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na Placu Inwalidów.

Wieżenie św. Michała przy ul. Senackiej w Krakowie ustanowione zostało przez władze austriackie w 1797 r. w budynkach dawnego zakonu karmelitów bosych. W celach byli więźni m. in. polscy działacze niepodległościowi (m.in. Michał Bałucki, Józef Wysocki i Ignacy Daszyński) oraz rewolucjoniści, tacy jak Ludwik Waryński. Większość więźniów stanowili jednak kryminaliści. W czasie okupacji niemieckiej mieściło się tam więzienie karno-śledcze, a **po wojnie zarząd nad obiektem przejął Departament Więzień i Obozów Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego.** W więzieniu było także czasowym miejscem osadzenia dla oskarżonych, sądzonych w odbywających się w salach sądu przy ul. Senackiej procesach politycznych, m. in. w procesie krakowskim z 1947 r. (proces Niepokólczyckiego, Mierzwycy i innych).

Więzienie św. Michała w Krakowie, 1933 r. (źródło NAC)

W połowie 1946 r. w więzieniu św. Michała w Krakowie przebywało ok. 470

więźniów politycznych (w trakcie śledztwa lub już z wyrokami), co stanowiło jedną trzecią wszystkich odsiadujących tam więźniów. Byli to żołnierze Armii Krajowej i innych formacji wojskowych, a także działacze organizacji politycznych.

Akcję uwalniania przetrzymywanych w krakowskim więzieniu zorganizował oddział dowodzony przez Jana Janusza ps. „Siekiera”, wchodzący w skład 6. Kompanii Zgrupowania Partyzanckiego „Błyskawica” mjr. Józefa Kurasia „Ognia”. **W niedzielę 18 sierpnia 1946 r., pod znajdujące się w samym centrum Krakowa więzienie, podjechała ciężarówka oddziału „Siekiera”.** W tym czasie więźniowie, uzbrojeni w broń dostarczoną im dzień wcześniej przez współpracującą z podziemiem strażniczką Irenę Odrzywołek, rozbroili strażników, otworzyli cele, opanowali zbrojownię i związali naczelnika więzienia.

Półgodzinna akcja, która rozpoczęła się o godzinie 10.00, przeprowadzona została bez jednego wystrzału. W jej wyniku z więzienia wydostało się 71 osób, z czego dziewięć szybko ujęto. Około 30 więźniów odjechało ciężarówką, a reszta na własną rękę szukała drogi ucieczki. **Jadącej w stronę Miechowa ciężarówki z uciekinierami nikt nie zatrzymał, nawet wówczas, gdy przejeżdżała obok gmachu Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.**

Powodzenie akcji możliwe było dzięki współpracy żołnierzy 6. krakowskiej kompanii Zgrupowania „Błyskawica” z wtajemniczonymi w akcję więźniami oraz strażnikami więziennymi. Poza dowódcą oddziału Janem Januszem w akcji uczestniczyli: Bolesław Świątnicki „Lampart”, Zdzisław Lisik „Mściciel”, Zbigniew Paliwoda „Jur”, Marian Zielonka „Bill”. Najważniejszą postacią spośród zakonspirowanych więźniów był Bolesław Pronobis „Ikar”, żołnierz 16 Pułku Piechoty AK i dowódca oddziału NSZ „Huragan”, który w podobny sposób w 1945 r. uciekł z więzienia w Tarnowie. Brawurowa akcja była możliwa do przeprowadzenia za sprawą wsparcia strażników więzienia – Ireny Odrzywołek i Stanisława Krejczy.

Dzień po ucieczce aresztowano, a w październiku 1947 r. skazano na 10 lat więzienia strażnika Stanisława Krejczę. Na mocy amnestii wydanej w 1947 r. karę zmniejszono do 2,5 roku więzienia.

Irena Odrzywołek została ujęta przez komunistyczną bezpiekę w listopadzie 1946 r. Na karę śmierci skazał ją Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 3 grudnia 1946 r. Wyrok wykonano 17 grudnia 1946 r. w więzieniu przy ul. Mikołowskiej w Katowicach. **Szczaćki Ireny Odrzywołek odnaleziono we wrześniu 2019 r. podczas prac ekshumacyjnych** prowadzonych przez Instytut Pamięci Narodowej na Cmentarzu Komunalnym przy ul. Panewnickiej w Katowicach, a wręczenie noty identyfikacyjnej rodzinie nastąpiło 22 lipca 2022 r. w Warszawie.

W tym samym procesie, co Irena Odrzywołek, **na śmierć skazany został również Bolesław Pronobis. Wyrok wykonano 17 grudnia 1946 r. w więzieniu przy ul.**

Mikołowskiej w Katowicach.

Jan Janusz ps. „Siekiera” został aresztowany przypadkowo 13 września 1946 r. w okolicy Obidowej koło Nowego Targu. Wyrokiem WSR w Krakowie z 11 stycznia 1947 r. został skazany na dwukrotną karę śmierci. Na mocy wydanej wkrótce amnestii karę zamieniono mu na 15 lat więzienia. Po amnestii ogłoszonej w 1956 r. karę złagodzano do 10 lat więzienia. Wraz z Janem Januszem sądzeni byli również: Bolesław Świątnicki, Czesław Pluciński, Władysław Dziura, Janina Dzierwa, Zbigniew Paliwoda oraz Józef Rak. Dzierwa oraz niepełnoletni wówczas Paliwoda zostali uniewinnieni. Pozostałych skazano na karę śmierci, zamienioną następnie wskutek amnestii z 1947 i 1956 na kary więzienia.

Szczegółowe informacje o zdarzeniu znajdują Państwo w tekście Michała Wenklara, *Rozbicie więzienia św. Michała w Krakowie*

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/148445,Rozbicie-wiezienia-sw-Michała-w-Krakowie.html>

Dla przypomnienia tej postaci oraz działalności Zgrupowania Partyzanckiego „Błyskawica” krakowski oddział IPN przygotował popularyzatorską broszurę. Oprócz zarysu historii „Ognia” znajdują się w niej również odpowiedzi na najczęściej zadawane, niełatwe pytania. <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/38864,Jozef-Kuras-Ogien-i-Zgrupowanie-Partyzanckie-Blyskawica.html>

Informacje o materiałach archiwalnych przechowywanych w archiwum IPN, a dotyczących Bolesława Pronobisa i Jana Janusza znajdują Państwo w katalogu osób „rozpracowywanych”, przygotowanym i opublikowanym przez Biuro Lustracyjne IPN:

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/137798> Bolesław Pronobis „Ikar”

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/162626> Jan Janusz „Siekiera”